

Helsinški *bilten*

HELŠINŠKI ODBOR
ZA LJUDSKA PRAVA U SRBIJI
Kneza Miloša 4, Beograd;
tel/fax. 011/3349-170; 3349-167;
e-mail: office@helsinki.org.rs
http://www.helsinki.org.rs

BR.150 // OKTOBAR 2019.

Foto: Dimitrije Goll / Tanjug

CRKVENI SPOR: NOVA TAČKA KOLIZIJE IZMEĐU SRBIJE I CRNE GORE

Crna Gora ima poseban značaj kad je reč o geopolitičkim ambicijama Srbije i u tom smislu ona se tretira kao "unutrašnje pitanje". Strateški interes Srbije je izlaz na Jadransko more, a odrednica Crnogorac tretira se kao geografska. Srpski stratezi smatraju da je samostalnost potaknuta "impulsom koji je došao spolja"¹ (misli se na zapadnu međunarodnu zajednicu).

Srpsko prisustvo u Crnoj Gori postaje sve agresivnije što jasno ukazuje na značaj koji joj Srbija pridaje. Jer, srpski stratezi polaze i od toga da srpski uticaj može biti potisnut od neprijateljskih geopolitičkih ciljeva Hrvatske i Albanije.² Pri tome se zanemaruje činjenica da su sve tri zemlje članice NATO. To svakako odražava očekivanja da će i evroazijski blok u budućnosti pokazati veći geostrateški interes za Crnu Goru.

1 Živadin Jovanović, *Kosovsko ogledalo*, Beogradski centra za svet ravnopravnih, Beograd, 2007.

2 Dušan Pporoković, *Geopolitika Srbije*, Službeni glasnik, 2018.

Krajni politički cilj Srbije je formiranje nove državne zajednice Srbije i Crne Gore sa očekivanjem da se narodnotvorni proces vrati u svoj prirodan tok i, posebno, da se prekine proces stvaranja hibridne crnogorske nacije.³

U razumevanju srpske politike prema regionu treba uzeti u obzir i Povelju o srpskom kulturnom prostoru koji su doneli Ministarstvo kulture i informisanja Srbije i Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske (Sremski Karlovci 4. mart 2019). U suštini to je dokument koji je najavljan duže vreme kao Deklaracija o zaštiti i očuvanju srpskog naroda. Ona je sada preimenovana u Povelju (zbog reakcija u regionu) koja, kako je više puta istaknuto, "povezuje sve Srbe", ali ovaj put u njihovom kulturološkom delovanju, gde god se nalazili, "jer granice kulturnog prostora nije moguće svesti u granice jednog političkog, odnosno državnog prostora". Ministar kulture i informisanja u Vladi Srbije, Vladan Vukosavljević je istakao da duboki smisao potpisivanja Povelje jeste u dodatnim naporima "u sprovođenju jedinstvene kulturne politike koja bi trebalo da bude prisutna u srpskom narodu bez obzira na politički format i na državu u kojoj on živi".⁴

U kulturni prostor ulaze svi delovi susednih zemalja koji su bili obuhvaćeni projektom Velika Srbija, jer se smatraju srpskim etničkim, kulturnim i političkim prostorom. Upravo te teritorije nova Povelja definiše kao prostor jedinstvene etničke kulture.

Patrijarh Irinej u svom intervjuu u *Politici* ističe tragičnu situaciju u Crnoj Gori, koja je "ne manje nego Kosovo i Metohija srpska, klasična srpska zemlja". On ističe da je ta situacija tragična do apsurdna. Ne samo da je tamošnja vlast priznala Kosovo i Metohiju za nezavisnu državu, koji su

odreda bili pripadnici terorističke vojske, održava tesne odnose, nego se sa Cetinja čak poseže za Metohijom i govori da ne pripada Srbiji već Crnoj Gori".⁵

Kako je religija važan činilac identiteta posebno u pravoslavnim zemljama, stvaranje Crnogorske pravoslavne crkve (CPC) se doživljava kao udar na "kulturni-religijsko ognjište crnogorstva koje je u srpstvu".⁶ Crnogorska pravoslavna crkva se tretira kao politička, ili nevladina organizacija, a uvođenje crnogorskog jezika u zvaničnu upotrebu kao dodatan udar na srpstvo.

Najnoviji povod za zatezanje odnosa između Srbije i Crne Gore je crnogorski Predlog zakona o verskim slobodama i o verskim zajednicama.

Šerbo Rastoder, istoričar, veruje da Milo Đukanović "razmišlja kao državnik, kao čovek koji je obnovio državu Crnu Goru" i da je sada došlo do nečega što se zove zaokruživanje procesa. U tom smislu pitanje crkve je jedino preostalo otvoreno od svih identitetskih pitanja. Takođe, ističe da pitanje imovine nije suštinsko pitanje ovog zakona, već sloboda veroispovesti, "odnosno korišćenja sakralnih verskih objekata nezavisno od nacionalnog prefiksa, a zavisno od pripadnosti toj verskoj zajednici".⁷

AUTOKEFALNOST CRNOGORSKE PRAVOSLAVNE CRKVE

U skladu s intencijom da crkva u Crnoj Gori povrati autokefalnost (izgubljenu 1920. godine, nakon stvaranja zajedničke Kraljevine Srba Hrvata i Slovenaca), vlasti u Crnoj Gori već četiri godine

3 Isto.

4 <http://www.politika.rs/sr/clanak/424098/U-Sremskim-Karlovcima-potpisana-Povelja-o-srpskom-kulturnom-prostoru>.

5 Patrijarh Irinej, *Sačuvali smo veru, jezik, kulturu i državu*, Politika 29. septembar 2019.

6 Isto.

7 <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/11/region/3660381/crna-gora-i-hramovi-nemanjica-ko-ce-biti-vlasnik.html>.

nastoje da zakonom regulišu status i imovinu verskih zajednica na svojoj teritoriji.

Bura, praćena medijskom anticrnogorskom kampanjom podigla se u prvom redu zbog predviđene odredbe o (državnom) preuzimanju vlastništva nad verskim objektima Srpske pravoslavne crkve (SPC) sagrađenih pre 1920. godine, za koje Podgorica smatra da pripadaju civilizacijskoj i kulturnoj baštini Crne Gore.

U tom, naoko imovinsko-pravnom sporu krije se međutim, suština proizašla iz istorijski nataloženih “vrlo dubokih, složenih, višestrukih”⁸ odnosa Srba i Crnogoraca. Ponovnim uspostavljanjem državne nezavisnosti (2006) Crna Gora učvršćuje i etničku posebnost: kako bitan deo autohtonog nacionalnog identiteta čini i (pravoslavna) vera razumljiva je težnja za obnavljanjem crkvene nezavisnosti.⁹

To nastojanje intelektualnu i crkvenu elitu u Srbiji kao da još više pogađa od, takođe osporavane državne nezavisnost. Utisak je naime, da je i među najzagriženijim srpskim nacionalistima postoji svest o državotvornoj autentičnosti Crne Gore, ali je, po njima, to još jedna “srpska država”.¹⁰

Predsednik Vučić izašao je tobože pomirljivim saopštenjem i molbom da se povuče zakon o slobodi veroispovesti, dok je istovremeno

8 Andrej Nikolaidis, Most Radija Slobodna Evropa, prema Danas, 6-7 jul 2019.

9 “Ostao je još jedan važan korak kojim ćemo ispraviti tešku nepravdu učinjenu Crnoj Gori na početku XX vijeka, a to je obnova Crnogorske autokefalne crkve”, izjavio je predsednik Crne Gore Milo Đukanović; prema Novi magazin, 20. jun 2019.

10 To shvatanje je najdirektnije sažeo generalni sekretar Predsedništva Srbije i visoki funkcioner Srpske napredne stranke Nikola Selaković izjavom, da je “Crna Gora klasična srpska država”; Izjava za Radioteleviziju Srbije kojom je prilikom još dodao da se Crna Gora “od svog postojanja, kao država, dičila srpskim identitetom”; prema Politika, 14. jun 2019.

dopustio svojim saradnicima da preko tabloida napadaju Crnu Goru.

Srbija tretira Srpsku pravoslavnu crkvu u Crnoj Gori kao državu u državi i preko nje sprovodi politiku negiranja crnogorske države i nacije. SPC je jedina srpska institucija koja može legitimno delovati prekogranično zato je i dobila tako značajnu ulogu u srpskoj strategiji. Tome treba dodati da je patrijarh Irinej izjavio da SPC ne pristaje na to da “nema pravo da se oglasi o najvažnijim pitanjima”. Da nije bilo “Crkve Svetosavske”, kako ističe, ne bi bilo ni našeg naroda. Stoga će Crkva i dalje, kada smatra za potrebno, “posebno kada se radi o vitalnim pitanjima i identitetu naroda, njegovoj samosvesti uvek i odlučno dati svoj glas”.¹¹

OSPORA VANJE AUTOKEFALNOSTI CRNOGORSKE CRKVE

Po dominantnom mišljenju u srpskom javnom mnjenju pravoslavna crkva u Crnoj Gori nikad nije bila samostalna. Podupiru ga i naučni autoriteti, pojedini istoričari i istaknute javne ličnosti. Na primer, Dalibor Đurić docent na predmetu Crkveno pravo na Pravnom fakultetu u Beogradu tvrdi, između ostalog, da “s aspekta pravoslavnog crkvenog prava u Crnoj Gori nikad nije postojala autokefalna pravoslavna crkva, pa samim tim nikad nije ni ukinuta”.¹² Akademik Matija Bećković poručuje svojim zemljacima da su se već “odrekli svog imena, pisma i vere”, pa zašto ne bi išli i korak dalje. Međutim, kako, ne bez cinizma dodaje, “ta nova crkva u Crnoj Gori može imati samo novu škalskarsko-kavačku eparhiju”.¹³ Većina kritika koja u Srbiji, osim iz krugova Srpske pravoslavne crkve dolazi i iz naučno-intelektualnih krugova, polazi od stava da su Crnogorci i Srbi isti narod (naravno, srpski),

11 Patrijarh Irinej, *Sačuvali smo veru, jezik, kulturu i državu*, Politika 29. septembar 2019.

12 Politika, 27. jun 2019.

13 Politika, 15. jun 2019.

što, po njima, aktuelne crnogorske vlasti negiraju i prenebregavaju: "Sve ovo je deo konstruisanja jednog veštačkog identitetskog projekta kojim bi stanovništvo Crne Gore trebalo da izbriše i zaboravi svoju srpsku prošlost, odnosno srpski identitet", kaže dr Miša Đurković direktor Instituta za evropske studije.¹⁴

Među onima koji navodno, s principijelnog stanovišta kritikuju nastojanje vlasti da CPC vrati izgublenu samostalnost, tvrde da je to u suprotnosti s građanskim konceptom republika-država, gde je osnovni politički subjekat građanin bez obzira na veru i naciju, je filozof Slobodan Đivjak. Kako on kaže, u modernoj sekularnoj državi upravo je zbog toga crkva (vera) iz sfere države premeštena u sferu društva.¹⁵

NESPORNA SAMOSTALNOST

Samostalnost Pravoslavne crkve u Crnoj Gori nastala je kao deo istorijskog procesa konstituisanja crnogorske države (najpre, kneževine potom i kraljevine). Kao plemensko društvo, praktično sve do polovine XIX veka u Crnoj Gori su verski poglavari istovremeno bili i svetovni vladari (sv. Petar Cetinjski, Petar Petrović Njegoš). Najviše duhovne poglavare birali su i postavljali narodni sabori, a ne crkvena hijerarhija (arhijerejski sabor).

Kao autokefalna Crnogorska pravoslavna crkva spominje se u kalendaru Vaseljenske patrijaršije 1766. godine. Za razliku od većine drugih autokefalnih crkava, crnogorska nikad nije imala patrijaršiju, već je vernike objedinjavala u okviru Cetinjske mitropolije. Međutim, i u Ustavu

Knjaževine Crne Gore iz 1905, piše da je "državna vjera u Crnoj Gori istočno-pravoslavna. Crnogorska crkva je autokefalna. Ona ne zavisi ni od koje strane crkve, ali održava jedinstvo u dogmama sa istočno pravoslavnom Vaseljenskom crkvom..."

Nakon stvaranja Kraljevine Srba Hrvata i Slovence Cetinjska mitropolija je ušla pod okrilje Srpske pravoslavne crkve (1920). Kako i na koji način – takođe je sporno. Crnogorske vlasti – taj stav je prihvatila i Venecijanska komisija – tvrde da je autokefalnu CPC dekretom ukinuo kralj Aleksandar.

S druge (beogradske) strane tvrdi se, međutim, da to ne može biti tačno. Odluku o objedinjavanju svih eparhija koje su do uspostavljanja Kraljevine SHS delovale izvan granica Kraljevine Srbije doneta je na crkvenom skupu, a kralj Aleksandar je novostvoreni fakticitet svojim ukazom "primio k znanju".¹⁶

UNUTRAŠNJA DRUŠTVENA SLOŽENOST

Podelama unutar crnogorskog društva, za koje mnogi tvrde da je duboka doprinosi svakako i aktuelno crkveno sporenje. Crnogorsko-primorska mitropolija i njen prvi čovek, vladika Amfilohije veoma su uticajni činilac društvenog života. Nije tajna da njenoj pastvi pripadaju i ljudi koji se izjašnjavaju kao Crnogorci i koji su optirali za crnogorsku državnu nezavisnost (prema nekim procenama Mitropoliju SPC u Crnoj Gori "svojom" crkvom smatra čak 60 odsto pravoslavnih vernika).¹⁷

14 Politika, 23. jun 2019.

15 "Uvođenje u igru verskog identiteta kao temelja Crne Gore kao države znači zakamuflirano uzdizanje vere koja će imati prefiks crnogorski na pijedastal državne vere, čime crnogorska država privileguje određenu religiju, tj. prestaje biti religijski neutralna", stoji takođe u autorском tekstu Slobodana Divjaka, Danas, 9. jul, 2019.

16 "...Reč je o pitanju koje spada isključivo u domen autonomnog crkvenog prava, a ne ustavnog prava (ili uopšte državnog, svetovnog prava)", ističe Dalibor Đukić, docent za Crkveno pravo na Pravnom fakultetu u Beogradu, za Politika, 27. jun 2019.

17 Unutrašnju podeljenost crnogorskog društva pokazalo je i istraživanje Centra za demokratiju i ljudska prava iz Podgorice prema kome najveće poverenje građana uživaju Srpska pravoslavna crkva i – predsednik Milo Đukanović; prema istom istraživanju, kad je reč o poverenju u institucije, SPC je na drugom mestu (prvo je pripalo

To je svakako jedan od razloga što se i na zakonskoj regulativi radi toliko dugo i strpljivo (usvajanje Predloga zakona koji je, prema najavama, trebalo da bude usvojen pre letnje pauze pomereno je za jesen).

Unutrašnjim tenzijama koje podstiče i podiže vladika Amfilohije doprineo je i stav vaseljenskog patrijarha Vartolomeja koji se pismom obratio predsedniku Đukanoviću. Carigradski patrijarh koji je krajem 2018. godine Ukrajinskoj pravoslavnoj crkvi dodelio "tomos" o autokefalnosti, a u tom smislu s dosta blagonaklonosti gleda na zahtev Makedonske pravoslavne crkve (koja više od pola stoleća nastoji da se kanonski izdvoji iz Srpske pravoslavne crkve) bio je izričit kad je reč o Crnogorskoj pravoslavnoj crkvi. Osim što je i on osporio činjenicu da je CPC ikada bila autokefalna, rekao je, između ostalog da "Vaseljenska patrijaršija, zajedno sa drugim Pravoslavnim crkvama, kao jedinu kanonsku pravoslavnu jurisdikciju u Crnoj Gori priznaje onu pod nadležnošću visokopreosvećenog mitropolita crnogorskog Amfilohija..."¹⁸

Milo Đukanović je ignorisao pismo i jedino što je njegov kabinet tim povodom saopštio jeste da pismo, koje je obelodanila Mitropolija, nije uopšte stiglo na adresu primaoca.¹⁹

Mnogi analitičari u Crnoj Gori smatraju da je pismo patrijarha Vartolomeja pisano na Cetinju (Amfilohije i Vartolomej su svojevremeno zajedno pohađali verske škole), javno izrečeni stav patrijaršije koja se u pravoslavnom svetu smatra

.....
sistemu obrazovanja) s 47,8 posto podrške; takođe, prema mišljenju većine anketiranih građana, u Crnoj Gori bi trebalo da postoji samo Srpska pravoslavna crkva (46,6 odsto), jer se za postojanje samo Crnogorske pravoslavne crkve izjasnilo tek 4,9 odsto građana.

18 Politika, 28. jun 2019.

19 <http://www.novosti.rs/sti/naslovna/drustvo/aktuelno.290.html:803388-Milo-ignorise-pismo-patrijarha-Vartolomeja>

"prvom među jednakima", nije bez odjeka među vernicima u Crnoj Gori.

Vladimir Jovanović, analitičar i dobar poznavalac istorije crkve u Crnoj Gori, smatra da je pismo verovatno autentično ali da "Vartolomej nije napisao da neće priznati autokefalnost Crnogorske pravoslavne crkve. To u pismu ne piše. Čak i da piše, to bi bilo suprotno crkvenim kanonima na kojima se temelji Istočnoppravoslavna crkva. Kanoni su "stariji" od ma kojeg patrijarha, pa i Vartolomeja. Poklapanje granica pravoslavne crkvene jurisdikcije sa granicama države izričito je predviđeno 17. kanonom IV Vaseljenskoga sabora. Sada to nije slučaj u Crnoj Gori. Traženje autokefalije nije nikakva jeres, to je potpuno regularni zahtjev za što efikasnijom administrativno-upravnom organizacijom jedne, svete, saborne i apostolske Hristove crkve u nekoj državi"²⁰

Crnogorski predsednik Milo Đukanović je nakon veoma oštih reči na račun delovanja SPC u Crnoj Gori koja, kako kaže, "čuva infrastrukturu ideje 'Velike Srbije'" i odlučnosti da obnovi autokefalnost Crnogorske pravoslavne crkve, delimično ublažio retoriku. Prema njegovim rečima, najbolji put za prevazilaženje podela među pravoslavnim vernicima (u Crnoj Gori) je formiranje "pravoslavne crkve Crne Gore" koja bi, kako je rekao "otvoriti vrata svim vernicima".²¹ Prema toj "platformi" za rešavanje spora pravoslavna crkva u Crnoj Gori ne bi nosila nacionalni predznak.

Među raznim spekulacijama koje su poslednjih sedmica i meseci kružile medijskim prostorom u obe zemlje, bila je i ona prema kojoj Milo Đukanović tajno pregovara s mitropolitom Amfilohijem o tome da on preuzme CPC.²²

20 <https://www.antenam.net/drustvo/124800-pismo-vjerovatno-autenticno-vartolomej-nije-napisao-da-nece-priznati-autokefalnost-cpc>

21 Prema, Blic, 14. jul 2014.

22 Ova ponuda, ako je uopšte istinita, polazila je, po svoj prilici od toga da ambiciozni vladika Amfilohije teško može računati da će ikad postati patrijarh Srpske

Đukanovićeva izjava (data za Radioteleviziju Crne Gore, koju prenosi *Blic*) da su “Mitropoliji crnogorsko-primorskoj i njenom sveštenstvu širom otvorena vrata da budu deo tog rešenja”, a ne da, kako je dodao, “tradicionalno ostanu deo problema”²³ ukazuje da će proces osmaostaljivanja CPC biti suočen sa brojnim opstrukcijama.

Pomirljivu ponudu crnogorskog lidera o “ujedinjenju dve crkve” odbila su, međutim, oba crkvena poglavara. Mitropolit crnogorske pravoslavne crkve Mihailo (Miraš Dedeić) izjavio je da pravoslavna crkva koja nije nacionalno obeležena “ne postoji u pravoslavnoj vaspeleni”.²⁴ Dodao je takođe da “nismo zainteresovani za crkvu koja bi se zvala pravoslavnom, a koja bi još i mogla nastati formalnom promenom imena cetinjsko-srpske-svetosavske filijale Beogradske patrijaršije. I takvo i svako drugo slično rešenje smatraćemo napadom na sve crnogorsko i oduprećemo mu se”.²⁵

I za prvog čoveka SPC u Crnoj Gori, mitropolita crnogorsko-primorskog Amfilohija inicijativa crnogorskog predsednika je “neprihvatljiva” i “besmislena”: “Besmisleno je govoriti o formiranju pravoslavne crkve u Crnoj Gori. O tome mogu govoriti samo nekrštenii i ljudi za koje je crkva isto što i partija ili nevladina organizacija”, izjavio je on.²⁶

VENECIJANSKA KOMISIJA I (MOŽDA) SMIRIVANJE NAPETOSTI

Venecijanska komisija kojoj se Vlada Crne Gore obratila za mišljenje o Predlogu zakona o verskim zajednicama iznela je stav da razume zabrinutost crnogorske vlasti da verska imovina za koju postoji sumnja da je devedesetih godina

.....
pravoslavne crkve, a ovako bi mogao da postane “prvi u selu, umesto drugi u gradu”.

23 Isto.

24 Politika, 8. avgust 2019.

25 Isto.

26 Danas, 13. avgust 2019.

prošlog veka nezakonito registrovana na verske zajednice, može biti deo kulturne baštine Crne Gore. “Tim pre što je država – po Članu 78 Ustava – dužna da štiti prirodno i kulturno nasleđe. Venecijanska komisija u tom pogledu pozdravlja rešenja predložena u tom predlogu zakona koja se oslanjaju na dugogodišnje pravne principe crnogorskog pravnog poretka”.²⁷ U zaključcima je dato niz preporuka, među kojima i da upis prava na državno vlasništvo treba da se vrši samo posle konačne administrativne sudske odluke. Komisija preporučuje i da u Nacrtu zakona treba jasno da se navede da promena vlasništva nad verskom imovinom neće automatski uticati na postojeće pravo korišćenja te imovine.

Venecijanska komisija je preporučila i da se obave sveobuhvatne i efikasne konsultacije s javnošću, uključujući i predstavnike verskih zajednica, kako bi se postigao što je moguće širi konsenzus o ovom pitanju.

Tenzije u međudržavnim i međucrkvanim odnosima, s različitim intenzitetom traju i dalje. Među najnovijim je boravak srpskog patrijarha Irineja u Crnoj Gori i Boki Kotorskoj²⁸ povodom obeležavanja 1500-godišnjice manastira Rođenja presvete Bogorodice (Podlastva – Grabalji), uz istovremeno obeležavanje 800-godišnjice samostalnosti Srpske pravoslavne crkve. Ovo potonje u Crnoj Gori je shvaćeno kao provokacija, na šta ukazuju i zahtevi nekih organizacija (Crnogorski pokret), da se patrijarhu zabrani ulazak u zemlju, a da se istovremeno protiv njega pokrene i krivični postupak.²⁹

Crnogorske vlasti ipak nisu zabranile ulazak patrijarha u Crnu Goru, jer su verovatno želele izbeći konfrontaciju i neželjene reakcija u jednom delu građanstva Crne Gore. Patrijarh je na Trpezi

27 <http://rs.n1info.com/Region/a494478/Venecijanska-komisija-o-zakonu-o-verskim-zajednicama-u-CG.html>

28 Ovakva formulacija namerno izdvaja Boku Kotorsku iz Crne Gore

29 Politika, 26. septembar 2019.

ljubavi u Grblju kod Budve izrazio uvernje da će predsednik Crne Gore Milo Đukanović povući priznanje “lažne države” Kosovo i da će se “vratiti praviim vrednostima”.³⁰ Poglavar SPC je još dodao da ga je “Đukanović pozdravio preko mitropolita Amfilohija i da mu je bilo žao što ne može da prisustvuje, jer je sprečen”.³¹ Kabinet predesdnika je na to odgovorio da Crna Gora “samostalno vodi konzistentnu spoljnu politiku, polazeći od svojih državnih i nacionalnih interesa”.³²

O složenosti situacije svedoči i činjenica da se cnogorski premijer Duško Marković sastao s mitropolitom Amfilohijem kako bi razgovarali o verskoj imovini.³³ Do razgovora je došlo na inicijativu mitropolita Amfilohija, a premijer je

prihvatio i njegov predlog da se dijalog vodi uz prisustvo pravnih savetnika koje je angažovala Mitropolija. Razgovori koji će, kako je saopšteno, biti nastavljeni, bili bi u funkciji traganja za najboljim rešenjima u “ispunjavanju preporuka Venecijanske komisija”, jer, kako je Marković izjavio: “Vlada želi da uobliči pravni sistem u skladu s današnjim potrebama Crne Gore kao višever-skog i multikulturalnog društva. Obaveza ove vlade je da ostavi ambijent i nasleđe koje neće biti opterećenje generacijama koje dolaze”.³⁴

Sa stanovišta SPC najvažniji aspekt je, između ostalog i pitanje imovine preko koje SPC ubire značajne prihode koji se ne registruju u platnom sistemu Crne Gore.

ZAKLJUČCI I PREPORUKE

Srbija identifikuje nacionalni identitet s pravoslavljem, što je opasno kada se ima u vidu da u susedstvu postoje dve pravoslavne države koje su u procesu zaokruživanja vlastitog nacionalnog i državotvornog identiteta (Crna Gora i Makedonija). Srbija negira njihovo pravo na autokefalnu crkvu koja je identifikovana sa nacijom koje Srbija negira.

Poznati libanski pisac Amin Maluf u svojoj knjizi “Ubilački identitet” kaže: “ako jedan identitet – bilo da je to verski, ideološki ili nacionalni – proglasite glavnim, ključnim i svemoćnim, onda je u ime tog identiteta sve dozvoljeno”.

Srbiju i Crnu Goru najviše razdvaja činjenica što je Crna Gora ušla u NATO, dok se Srbija sve više okreće prema Rusiji i evroazijskom prostoru sa očekivanjima da će se Rusija (mada nije sprečila NATO članstvo Crne Gore) vratiti na taj prostor kad-tad.

Autokefalnost Crnogorske pravoslavne crkve je neupitna posebno što se smatra da se “ne stvara autokefalna pravoslavna crkva u Crnoj Gori, već se obnavlja ono što je u Crnoj Gori vekovima postojalo”.

Svojim politikom “nedovršenih ratova” Srbija u suštini sprečava proces konsolidacije i normalizaciju odnosa u regionu.

³⁰ Isto

³¹ Ibid

³² <http://www.novimagazin.rs/region/djukanovicev-kabinet-ne-bismo-komentaricali-patrijarhova-ocekivanja-u-vezi-s-kosovom>

³³ Politika, 25. septembar 2019.

³⁴ Politika, 26. septembar 2019.